

שרשרת הדורות

Sharsheret Hadorot

כתב עת לחקר שורשי המשפחה

כרך יא', מס' 2

החברה הגניאלוגיה הישראלית

יוני 1997

התוכן

- 2.....ההרצאות הבאותים
- 2.....דבר המערכת
- 3.....שלמה ברנדזין
- 6.....משה שאלתיאל
- 9.....עדה שילה
- 9.....ז"ר הדסה אסולין
- 11.....שניאור צורי (צירלין)
- 12.....ז"ר דניאל וגנר
- 14.....ראובן נפתלי (I)
- 15.....לקט
- 16.....ספרים
- 17.....מטילדה טג'ר
- 18.....מטילדה טג'ר
- 19.....מטילדה טג'ר

ההרצאות הבאותיוס

צפון אפריקה/תורכיה/ארצות הבלקן
בר"מ לשעבר
אנגליה/ארצות הברית/דרום
אפריקה/אוסטרליה
התחלת ההרצאות בשעה 19.30 והספריה
נפתחת בשעה 18.00. הכתובת - בבנין
מבקשי דרך, שדי שיי עגנון 22, ירושלים

יום רביעי 18.6.97.
יצחק כרם
שמות מיוחדים של האנוסים
יום רביעי 9.7.97.
קבוצות דיון לפי ארצות-הדרך מבעלי
נסיון על מחקר במקומות אלו:
ארץ ישראל
גרמניה
פולין

דבר המערכת

עורכים: אסתר רמון, ורות רגבי
מערכת: רוז כהן, לוסיאן הריס, סוזי יעקובסון, הרולד לואין וחגית מטרס

מנהלת הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי דר' הדסה אסולין ומהמדורים - ספרים והלקט.
בחודש הבא יתקיים הסמינר הבינלאומי החמישי לגניאלוגיה יהודית בפריז. אחדים מתברינו מתכוננים להשתתף בו ונשמח לדווח עליו בעלון הבא.
בחודש יולי יהיה המפגש האחרון של חברתנו בשנת תשנ"ז ולכן נברך כבר עתה את כל קוראינו בשנה טובה ובמחקרים פוריים. נחדש את פעילותנו באוקטובר 1997.

בעלון זה תמצאו את הסיכומים של שלוש הרצאות על משפחות שנשמעו בחברתנו. הן משקפות שוב את הרב גוניות של תולדות עמנו: שלמה ברנדויין הרצה על משפחותיו החסידיות בפולין ובארץ, משה שאלתיאל תאר את תהפוכות משפחתו בתור הזהב בספרד ואת תפוצותיה ודניאל וגנר דיווח על נסיונותיו לחפש את קברות משפחתו בלודז'.
על מקורות למחקר גניאלוגי אפשר ללמוד מתדו"ח על ביקורנו במכון לחקר תנועת העבודה בתל אביב ומסיכום הרצאתה של

המעוניינים בפרסומים קודמים של החברה יפנו לספרן בעת פתיחת הספרייה או ישירות לראובן נפתלי בטלפון: 04-8345468 מאמרים, תרגומים וכל חומר אחר לפרסום ב- שרשרת הדורות רצוי למסור על גבי דיסקט, מוקלד במעבד תמלילים תואם IBM (ב- Word 6 בלבד) בצירוף תדפיס זהה לחומר המוקלד

הביטאון שרשרת הדורות מופיע שלוש פעמים בשנה בהוצאת החברה הגניאלוגית הישראלית, רחוב הרב עוזיאל 50, ירושלים 96424, טל: 02-6424147.
סימן הזיהוי הבינלאומי של העלון: 0792-5751 NSSI
דמי החבר לשנת תשנ"ז - 130 ש"ח. (נא לפנות לחלק האנלית בקשר לתשלומים מחו"ל.)

עולם החסידות במשפחתי

שלמה ברנדווין

בולטים בימינו כאנשי רוח; בעוד שהליטבקים היו אנשי מעשה וצאצאיהם נודעו בתולדות הישוב ובמפעלי הכלכלה בארץ.

אדגים בשתי דוגמאות, שהן חלק מההומור המשפחתי, עד כמה קצרה ידם של ילדי סבתא חנה בניהול עסקים:

האוטובוס הראשון, שהיה בבעלותם, נסע בקו מאה שערים-גבעת שאול. הוא היה פתוח מכל עבריו. נוסעים היו עולים ויורדים בכל עת והחזיקו עמצם ברצועות עור כדי לא ליפול. כאשר נתבקשו על ידי הקונדוקטור (שהיה לא אחר מאשר הרב ברנדווין שלימים ביקשו דוד בן גוריון לשמש כרבה של ההסתדרות) לשלם את דמי הנסיעה, פצחו הנוסעים בתפילת שמונה עשרה ולא הופרעו עוד. עד מהרה הגיעו הבעלים לכדי פשיטת רגל והאוטובוס נמכר למר ליכטמן אשר הקים את חברת "המקשר".

בנק "ציון" - אחד הראשונים בירושלים - היה אף הוא בבעלותם. הם נתנו אמון רב בבעלי החשבונות, עד כדי המנעות מהחתמת ערבים, שכן "כל ישראל ערבים זה לזה". נוסף לזה לא נראה הוגן בעיניהם לגבות ריבית, "האם מותר לקבל נשך וריבית? מובן מאליו שגם כאן לא החזיקו מעמד זמן רב.

הבהרות והערות

האדמו"רים נקראים על שמות ערי כהונתם (כהונת אבותיהם), ולכן נפסח על העיקר גם לגבי אליק או סטרטין אם לא נזכיר את שם המקום. סיפור להדגמה: דר' בורג סיפר לי כי סבא-רבא שלו היה הגבאי של האדמו"ר מסטרטין. כששאל אותי בשעתו מה דעתי על אחת מקביעותיו בממשלה, עניתי: אילו היו נוכחים אתנו סבינו, היה סבי נוזף בסבך. השיב הדר' בורג בחיך: אז היה סבך המנהיג וסבי הגבאי, אבל היום אני המנהיג ואתה הגבאי, מכאן אני קובע.

ליד שם המקום ציינתי בסוגרים את השם המקורי של המשפחה. לכל שם אגדה משלו, לדוגמה: בשעה שנצטוו יהודי פולין לאמץ שמות משפחה. ביקר רבי אלימלך מליזנדק את מלך פולין. כשראה המלך את הקפטן הפרחוני של הרב קבע: מעכשיו יהיה שמך וויסבלום (שם זה עוברת בארץ ל-חבצלת).

משפחתנו - ברנדווין-הורוביץ - מצד אבי ומצד אמי קשורה בשושלות אדמו"רים, שהיו דמויות ידועות בתולדות החסידות מראשיתה, כי היו נישואי קרובים לאורך הדורות: סבא מצד אבי וסבתא מצד אמי היו אח ואחות ואמי ואבי היו בני דודים.

משפחת ברנדווין נשתקעה בצפת ואילו משפחת הורוביץ התגוררה בירושלים ומשם הביאו אתן מסורות אשר הצביעו על הבדלים באורח החיים ובהרגלי יום ויום וחג, כגון מנהגי ליל שבת:

בצפת, בתקופת ילדותי, נהגה סבתא חנה להתפלל בעזרת הנשים של בית הכנסת הרצבי"ז. פעם אחת, נוכחה תוך כדי קריאת התורה שהגבאי העיז לכבד בעליה שלישית אדם שאינו מצאצאיה, לקחה בידה את הגלצ'ה (כפכף עץ שנעלו עקרות הבית באותם הימים) וירדה אל עזרת הגברים כדי "ללמד לקחי".

בירושלים נהגה סבתא מאטל (מתילדה) פייגה - סבתא של סבתי - שהיתה נכדתו של החוזה מלובלין - בשנות השמונים של המאה הקודמת לקבל את פני השבת ביושבה על כסא בדומה לכסא מלכות, כאשר ניצבו משני צדיה פמוטי כסף גדולים שבהם דלקו נרות השבת. תושבי השכונה האשכנזים כספרדים היו עוברים על פניה לברכה בשבת שלום בדרכם מבית הכנסת. מנהג זה התקבל גם על ידי השכנים הערבים ובני ביתם.

מעמדן של הנשים במשפחות אלה מצטרף אל כמה וכמה מאפיינים אשר ייחדו את בתי האדמו"רים: בענייני שידוכים שמרו על קשר אמיץ בין המשפחות ונמנעו מלהשתדך במשפחות ליטאיות או ספרדיות, כפי שנהגו הליטבקים (צאצאי הגר"א, הריבלינים, הסלומונים ועוד) ולכן היו נאלצים להזמין יבוא של חתן או כלה מחו"ל. מסיבה זאת מפורסמות בספרי החסידות ובאגדות שמותיהן של הנשים כגון: מלכה'לה, חוה'לה.

הלשון העברית היתה שגורה בפייהם כ"לשון קודש" לצרכי תפילה ולימוד בלבד בעוד שעם שכניהם דברו באידיש, ספרדית וערבית.

האדמו"רים נסתגרו בדי אמותיהם ועסקו בתפילה ובלימודים. רבים מצאצאיהם

1. הענפים מצד משפחת חנה ברנדוין לבית וייטבלום

הדור	ברד'צ'ב	מבונא	ליזנסק - (ויטבלום-חבצלת)
8	לוי יצחק מברד'צ'ב		אלימלך מליזנסק
7	מאיר מאוסקוב	צבי הירש המגיד מנדבורנא	הגאון אלעזר הגדול
6	אסתר רחל	דוד לייב הרב מנדבורנא	הרב נפתלי
5	נשואה ל- <		הרב משולם ווייטבלום
4	נשואה ל- <		
3	חנה ברנדוין לבית וייטבלום (נשואה לאברהם, ראה להלן ענ. ברנדוין)		
2	נפתלי נשוי ל: (ראה טובה חיה לבית הורביץ)		
1	הרב יוסף שמואל ברנדוין-מורייה (נשוי לפריידה גיטל לבית הורביץ, ראה להלן)		
	שלמה (אנוכי)		

2. הענפים מצד משפחת ברנדוין

הדור	אליק - (לנדא ברנדוין)	סטרי - ברנדוין	זלוצ'וב - קרמניץ	מוריץ - פרידמן	צנוביל - מברסקי
11			רבי יצחק ממזוהוביץ	דב בער המגיד מדרוהוביץ	נחום מצנוביל
10			יחיאל מיכל המגיד מזלוצ'וב	אברהם שכנוי אברהם המלאך	מלכה'לה
9	רבי אברהם לנדא / לנדאו מאליק		הגאון מרדכי מקרעמניץ	הגאון שלום שכנא	חנה'לה
8	צבי אריה האדמור מאליק	הגאון שמואל זנוויל מלזאלוב	הרה"צ יעקב יצחק מגראנוב נשוי ל- <	חנה איטה אחות האדמור ישראל מרידן	
7	יוסף דוד ברנדוין האדמור מאליק	יהודה צבי אריה האדמור מסטרעטין - נשוי ל- <	גיטה'לה		
6	הרב צבי אריה ברנדוין מפלעשטין	רבי אברהם האדמור מסטרעטין			
5	אהרן מאליק נשוי ל- <	אסתר'ל			
4	אברהם ברנדוין (האח של חנה ראה לעיל)				
3	הרב נפתלי				
2	הרב יוסף שמואל ברנדוין-מורייה (אשתו פריידה גיטל לבית הורביץ, ראה לעיל)				
1	שלמה (אנוכי)				

3. ענף משפחת הורוביץ

דור	חניעט	החחה מלובלין (הורוביץ)	לעלוב (בידרמן)	פשיטחא (דבינוביץ)	זלוצ'וב	הורוביץ
11					רבי יצחק מדוהוביץ	רבנו מאיר הלוי המהרם מטיקטין
10					יחיאל מיכל האדמור מזלוצ'וב	רבנו צבי הלוי מצ'ורסקוב
9					הגאון יצחק מרדזביל	האחים המפורסמים פנחס הלוי שמואל מעלקה מפרנקפורט מניקלשבורג
8		רבי אברהם אלעזר מיוזעפוב	רבי שלמה צבי בידרמן	רבי אשר מפש דבורז	אשת הגאון ישעי'הו מפראג	מרים נשואה ל- < בי יהושע מסרייביש
7	נתן נוטע האדמור מתעלעט	יצחק יעקב הלוי הורביץ החחה מלובלין	דייד'ל בידרמן האדמור מעלוב	יעקב יצחק היהודי הקדוש מפשיטחא	הגאון אברהם מאיר מושקט מביאלזבוריג	יעקב דוד הלוי איש הורביץ
6	מלכילה - נשואה ל- <	הגאון צבי הורוביץ	משה בידרמן נשוי ל- <	רבקה רחל		פנחס הלוי הורביץ מבראד
5		מאשל פייגה נשואה <->	אלעזר מנחם מנדל בידרמן האדמור מעלוב		טויבה חיה נשואה ל- <	רבי סנדר הלוי הורביץ
4		שיינה עלקה לבית בידרמן נשואה ל- <				רבי שמואל שמעלקה הלוי הורביץ
3		טויבה חיה לבית הורביץ נשואה: (ראה נפתלי ברנדוי)	אחות ל- <			פנחס דוד הלוי הורביץ האדמור הזקן מבוסטון
2		הרב יוסף שמואל ברנדוי-מוריה שלמה (אנוכי)	נשוי ל- <			פריידה גיטל
1						

ליזנסק: בימים אלה מתארגנות קבוצות של חסידים לעלות על קברו של האדמו"ר ביום הזכרון. אחותה של סבתא חנה היא סבתא של אשת הח"כ אמנון רובינשטיין ושל אחותה פרופ' אופנהיים.

אליק וסטרטין: לפני כחמש שנים התקנתי מצבה ראווה ליוסף דוד האדמו"ר מאליק דור 7 ולבנו צבי אריה מפעלעשטיין. הם קבורים בבית הקברות העתיק בצפת במערה של בעל באר מים חיים. מאז אני תמיד נדהם לראות קבוצות של חסידים מתפללים שם, כאשר אני מבקר שם.

משפחת שאלתיאל - תאור המשפחה בהווה

משה שאלתיאל

מעטים מאד שרדו. כשנואשה למצוא בני משפחה חיים היא התחילה לחקור את העבר. היא גילתה שבני משפחת שאלתיאל הגיעו מאנגליה באמצע המאה ה-18 והם אינם צאצאי האנוסים מפורטוגל כמו רוב המשפחות הספרדיות באמסטרדם. היא כתבה לכל השאלתיאלים שהיא מצאה במדריך הטלפונים של לונדון ובתשובה ענה לה מילס שאלתיאל: "נכון, סבה -רבא שלי הגיע הנה מאמסטרדם". במשך חודשים אחדים תיעדו מילס וויבקה את אבותיהם המשותפים וזהו **הענף של הים הצפוני** בפניו. לאחר שנוצר הקשר אתי נדבקתי גם אני בחידק המחקר של השאלתיאלים ובגללו אף פרשתי לפנסיה מוקדמת מעיסוקי. גם מילס, ויבקה ושאלתיאלים נוספים נרתמו למאמץ להכנת **הכנס המשפחתי הראשון** באמסטרדם באוגוסט 1994. נאספו שם 150 איש מ-12 ארצות. רובם היו יהודים, אבל גם כל הדתות האחרות היו מיוצגות. קיימנו שם סדנאות, הרצאות הסטוריות והעלאת זכרונות. בנשף הסיום התחייבו המשתתפים להקדיש זמן ומאמצים לחקר המשפחה. ההבטחות נעשו בשתיים עשרה לשונות. כולנו הרגשנו אחדות משפחית - ניכר דמיון משפחתי ושמענו אין סוף סיפורים על קווי אופי משותפים, למרות שהקרבה המשפחתית מוליכה מאות שנים אחורה. עובדה חשובה נוספת היא שיש לנו **אגדות משותפות**. בכל הענפים בכל ארצות המוצא ההולנדיים, היווניים, הבריטיים והמצריים, חזרה **המסורת שאנו מתייחסים לבית דוד**. כשהבעתי את ספקותי בעניין המוצא לפני אבי, "סניור דניאל", הוא חיך בעיניו החמות היפות, אליהן אני עדין מתגעגע ואמר: "בני. תמיד רצית להיות הסטוריון, עכשיו שאתה יכול להרשות לך זאת, מדוע אינך פורש ורותם את עצמך ללימוד תולדות משפחתנו? אולי תוכל לסתור את התיאוריה הדוידית

לפני שנתים פנה חוקר של הטלביזיה הישראלית למנהלת של מרכז דורות בבית התפוצות בשאלה - אילו משפחות היא ממליצה לו לחקור בקשר לתולדות יהודי ספרד. להפתעתו היא ענתה "עליך לחקור את משפחת שאלתיאל". לאחר שהעמיק בנושא מספר חודשים הוא הבין את תשובתה.

אגודת משפחת שאלתיאל מונה כיום כמעט ארבע מאות משקי בית - אלף מאתים איש - ב-26 ארצות, ומוציאה עתון רשמי ושני עלונים משפחתיים בצרפתית ובהולנדית. מתכנתת **קרן משפחתית** שתציע מלגות לחברים צעירים מתוך המשפחה ותממן מחקרים חדשים ותפרסם את הממצאים החדשים על תולדות המשפחה.

אילן צבי, במאי סרטים ידוע מניו יורק, עובד על **סרט תיעודי** בן חמש שעות על תולדות המשפחה החל ממקורותיה הספרדיים.

ארבעה חוקרים ספרדיים עובדים במשך חמשים שעות בחודש בארכיונים קטלונים **בבצלונה, גירונה וטאראגונה**, כדי למצוא מסמכים העוסקים במשפחת שאלתיאל.

מילס סלתיאל מלונדון ואני מכינים **ספר על המשפחה** שיכלול מסמכים מתקופת ספרד בימי הביניים ועד למעבר לאנגליה, הולנד וארה"ב מהמאה ה-18 וסלונקי מהמאה ה-19.

הכנס המשפחתי השני יתקיים בראשית חודש יולי בסלונקי שביוון ועד כה כבר הבטיחו למעלה מארבע מאות איש את השתתפותם.

ראשית המחקר

לפני ארבע שנים הגיעה סטודנטית צעירה בת 24 בשם ויבקה שאלתיאל-אולסן (Vibeke Sealtiel Olsen) לאמסטרדם כדי ללמוד בה באוניברסיטה. היא ידעה שאמה נולדה בעיר זו וקיוותה להתקשר עם בני משפחתה. לתדהמתה נודע לה שרוב בני משפחתה היהודית נכחדו בזמן הכיבוש הגרמני ורק

ואולי תגיע להפתעות אחרות." קיבלתי על עצמי אתגר זה ועתה נצא למסע בעקבות משפחת שאלתיאל.

קטלוניה, ארגון:

מקור מלכות ארגון במאה התשיעית במבצר קטן בשם קארא בהרי הפירנאים, שהצליח לעמוד בפני הכיבוש המוסלמי. במאה ה-12 כבשה ארגון חלקים מדרום צרפת ומצפון ספרד וב-1283 היא צרפה לשלטונה את מלכות נפולי ואת דוכסות אתונה הודות לנישואים בין השושלות. בגלל האופי הרב גוני של המלכות היא גילתה סובלנות לתרבויות השונות וגם ליהודים. ואכן נמצאו אזכורים לשאלתיאלים בכל החלקים של מלכות ארגון.

כיצד גיליתי שאכן מקור המשפחה בצפון ספרד?

ידעתי שלמשפחת שאלתיאל היה בית כנסת משלה בסלונקי קרוב לארבע מאות שנה. הבעיה היתה שקראו לו Figo-Locho ורק במקרה נודע לי שזה היה כינוי בלבד והשם האמיתי של הקהילה היה קטלן חדש. בסידורים של הקהילה היו פרטים על המשפחה שמקורה בקטלוניה. הסידורים נדפסו מחדש שבע פעמים במשך 450 השנים האחרונות, ובצחוק הגורל בפעם האחרונה ב-1927, עשר שנים אחרי חורבן בית הכנסת בשריפה הגדולה של 1917. לפי הפירוט ההסטורי במחזורים הגיעה המשפחה לסלונקי עוד לפני גירוש ספרד, כו נאמר שהם סייעו לפליטים שהגיעו מספרד ב-1492- להתיישב בעיר. המהדורה האחרונה של הספרים "תפילת שמואל" ו"תפילת דוד" נקראו ע"ש שמואל דוד (הסב של שמואל ממכון וייצמן) ודוד סדי שאלתיאל, האב של הרב האחרון של ה"קהילה". הקהילה ממשיכה להפגש, לפחות בימים הנוראים, בחדרי העסק של שם-טוב שאלתיאל, בנו של שמואל הנ"ל.

מקור השם

המסמך הקדום המזכיר את השם שאלתיאל הוא מתאריך 21 באוקטובר 1061 ובו נאמר שריינה הבת של אדון שאלתיאל ובעלה גרשון נושאים ונותנים עם מירו גאודל ואשתו בענין קרקע.

במסמך האחרון מה-18 בנובמבר 1457 נאמר: "יהודה בן שאלתיאל, רופא, קיבל את הרשיון לעסוק במקצועו לאחר שרופא המלך מסר למלך חואן הראשון שהוא מסוגל מתאים ומוסמך לעסוק ברפואה."

בעברית נכתב השם על פי רוב כמו בתנ"ך **שאלתיאל**. במסמכים לא עבריים השם נכתב בצורות שונות: Shealtiel, Sealtiel, Saltell, Xaltiel ועוד. השם מופיע גם כ-בן-שאלתיאל או בנשאלתיאל (Ben Shaltiel או Bensealtiel). החוקר יכול לעתים ללמוד גם מהיעדר מידע לגבי שמות. רוב המשפחות היהודיות הספרדיות השתמשו בשמות ערביים או כאלה שנגזרו מן הערבית כמו - אבן, אבו, ו-אל. לעתים קרובות היו להם שמות ערביים ממש או שמות עבריים שתורגמו לצורה ערבית כמו אבן דאוד. תופעה זו היא תוצאה של החיים תחת שלטון מוסלמי במשך כמה דורות. אכן רוב היהודים בספרד באו מן הדרום בעקבות הכיבוש המוסלמי. השמות הפרטיים של משפחות שאלתיאל וקרוביהם היו:

Gracian, Perfet, Bonafos, Bonet, Bonadona, Lobel and Astruch.

כולם שמות לטיניים או צפון אירופיים. החסבר לכך הוא שהם לא גרו אף פעם בדרום, הם חיו בעיקר תחת שלטון הנוצרים ובאו לספרד מהצפון. החוקר האב Jaune Riera אמר לי שלדעתו הגיעה המשפחה עם הצבא הרומאי, אבל לדעתי היא הגיעה לספרד הרבה יותר מוקדם, עוד לפני חורבן הבית הראשון.

המשפחה

נראה שהמסמכים מעידים שהיתה משפחת שאלתיאל אחת שהיתה קשורה עם המשפחות **ששת**, **חסדאי** ו-**קרשקש** (Cresques). משפחות אלו התחתנו ביניהן, לפי המסמכים הראשונים שמצאנו, עד סוף חייהם בקטלוניה. נוהג מתן השמות בספרד של ימי הביניים היה שונה מזה שבעולם המודרני. למרות שהיו שמות משפחה נהג לעתים אב בעל שם המשפחה שאלתיאל לקרא לבנו שאלתיאל והוסיף לו שם נוסף. השמות הנוספים האלה היו Gracian, Perfet ודומיהם. הבן קרא לבנו בשם הקשור למשפחה ושאלתיאל כשם נוסף.

אכן זה נשמע מסובך! לדוגמה - הריב"ש (ר' יצחק בן ששת) קרא לבנו שאלתיאל, אבל גם שם חתנו היה שאלתיאל. הריב"ש היה ידוע כבן משפחה של חסדאי קרשקש המפורסמים שהיה אף הוא צאצא של משפחת שאלתיאל.

השאלתיאלים היו ידועים גם בשם **חן** או **Gracian**. גרציאן היא כמובן התרגום הלטיני ל-חן, אבל יש כאן קשר מעניין נוסף - לדעתו של פרופ' מרדכי ארבל "חן" לא היה שם

משפחה, אלא תאר כבוד לאיש מלומד - ח"ן = חכמת הנסתר.

בית דוד

במשך דורות רבים בני המשפחה נשאו את התואר **נשיא**. החוקרים מסכימים שהתואר ניתן לאנשים חשובים ומכובדים כמו הרבנים הגדולים. תיאוריה זו נכונה אך רק אחרי המאה ה-14. לפני כן התואר נשיא היה תואר שעובר בירושה לצאצאי בית דוד. על המצבה של שמואל בן שאלתיאל שמת ברעידת האדמה ב-1097 כתוב "נשיא". והתואר מופיע גם במסמכים רבים לגבי בני המשפחה מראשית המאה ה-11 וה-12. התואר נשיא ניתן בגלות בבל לראש הגולה שהיה **תמיד מבית דוד**.

שרות הציבור

לפי המסמכים הראשונים ועד סוף החיים היהודיים בארגון מילאו חברי משפחת שאלתיאל עמדות כח גם בשרות הכתר וגם בשרות הקהילה היהודית שנקראה אלג'מה. על החרם של הרשב"א ב-1305 חתמו 37 מגדולי הקהילה ומתוכם 14 היו בני משפחת שאלתיאל.

המרת הדת

סלתל גרציה (Saltel Gracia) הצליח מאד בעסקיו בהם עסק מגיל 14 כאשר אביו בוניו סלתל העניק לו עצמאות ב-1325 בברצלונה. ב-1338 הוא נשא לאישה את הבת של בוניו קרשקש. אז הוא היה כבר די עשיר להלות לעיר סכום גדול מאד. הוא גר רוב הזמן בגירונה ולכן מכר ב-1339 את מקומו בבית הכנסת בברצלונה ליד המקום שהיה שייך לבונט סלתל בנו. במשך השנים שיתפו האב ובנו פעולה בעסקיהם בהצלחה גדולה.

אבל בגזירות קני"א ב-1391, המירו סלתל בן השמונים ובנו את דתם. סלתל קיבל את השם Arnaud D'Anglesota ובנו בונט היה ל-Franceso Guillem de Vilarig משפחת D'Anglesota היתה בעלת השפעה גדולה מאד בחוגי השלטון והכנסיה. ההגמון בברצלונה שניצר אותם היה שייך למשפחה זו והיה לסנדקו של סלתל. בין שתי המשפחות היו קשרים במשך מאות בשנים וכנראה שהודות לכך וההמרה המהירה ניצלה משפחתו של סלתל. באותה השנה 30% מיהודי ספרד המירו את דתם.

ארנוד ד'אנגלסודה נעלם ממסמכי ספרד, אבל הופיע יותר מאוחר בשמו הקודם ב-Perpignan מצפון לפירנאים, אבל גם כן תחת שלטון ארגון! ואכן אחדים חושבים שה"גילוי" שלי מוטעה, אבל אני מתבסס על

העובדה שהשם של בנו של סלתל בפרפינון זהה לשם האיש בגירונה. מצאתי את השם בצד הפנימי של ספר התפילה הנוצרי שכלל את הרשימה של בעלי המושבים בבית הכנסת בפרפינון.

הבן בונט שהיה גם רופא עבר לברצלונה וכיהן כפרופסור בבית הספר לרפואה. אבל הוא ירד מנכסיו והמלך מרטין הראשון נתן לו את הרשות ב-12 בנובמבר 1405 למכור את נכסיו במכירה פומבית בגירונה כדי לשלם לנושיו.

מלכי ארגון ניסו לשקם את חיי היהודים בברצלונה, אבל ללא הצלחה. היהודים ששרדו עברו לערים קטנות או עזבו את המדינה, כפי שעשו רוב השאלתיאלים. לפי המסמכים שנשארו, רובם רופאים, היו עוד בעלי השפעה וזכו ליחס טוב. ב-3 בפברואר 1400 ציווה מרטין הראשון: "לאור תשומת הלב שהאינקוויזיציה מגלה ביחס לקהילת Alacanz ולכל הקהילות בארגון, לא לנהל יותר חקירות נגד היהודים ובעיקר לא נגד אברהם שאלתיאל ואשתו אסטרוגה."

רבים מהאנוסים התחילו להעביר את משפחותיהם למקומות בטוחים. פקידי המלכות ניסו להעניש את "העבריינים". באחד במרס 1408 ציווה מרטין הראשון על מושל קטלוניה לפטור את סלומון גרציה, "יהודי מבית המלכה" מהאשמה שהוא ניסה להעביר את אשתו ואת נכדתו לארץ מוסלמית.

העזיבה

מבחינה הסטורית גזירות קני"א ב-1391 הם ההתחלה של קץ חיי היהודים בספרד. רוב בני משפחת שאלתיאל עזבו את הארץ בשנה זו או בשנה אחריה. רוב היהודים ששרדו איבדו את כל רכושם. אבל באחד באוקטובר 1392 חתם המלך חואן הראשון על מסמך שהעניק לסלומון גרציה ובנו סלתל גרציה, יהודים מברצלונה, את הרשיון להעתיק את מקום מושבו למקומות אחרים תחת שלטון המלך בחצי האי או מעבר לים, כולל האי סיציליה. יחד אתם הותר לאשתו של סלתל, לילדיהם ולמשפחותיהם לנסוע ומותר להם לקחת אתם את רכושם, כסף ותכשיטים. המלך דרש מכל פקידיו ואזרחיו לכבד את הרשיון ובמיוחד ציווה על בעלי הספינות להרשות לסלתלים לעלות על אניותיהם ולהעבירם לארצות של מלכות ארגון ולא לאחרות.

זהו סיכום תולדות משפחת שאלתיאל בספרד, כפי שלמדנו עד כה מן המקורות. אנו

שאלות ותשובות שקל ללמוד מהם הודות למחשוב שנעשה על ידי אוניברסיטת בר-אילן.
מסעות בנימין מטודלה.
מסמכים יהודים עבריים וארכיונים ספרדיים. ראה בחלק האנגלי של המאמר.

חוקרים את המשך התולדות בארצות המושב החדשות :
יון, אנגליה, הולנד וארה"ב.
המקורות - ספרי הסטוריה
יצחק בער - תולדות היהודים בספרד הנוצרית.
הפרסומים שערך יום-טוב עסיס ולוקטו על ידי Gemma Escriba המתבססים על מסמכים ארכיוניים המחיים יפה את התקופה.

ביקור במכון לחקר תנועת העבודה ע"ש פנחס לבון בתל אביב

רשמה עדה שילה

השומר (יצחק בן צבי מסר לארכיון את ספר החשבונות של הארגון), חומר מתקי העליה השניה והשלישית. מידע רב אפשר למצוא בשאלונים מפורטים שמילאו אנשי העליה השניה שנותרו בחיים ובארץ במלאות חמשים שנה לעלייתם ורשימת החיילים בצבא הבריטי שהיו חברי ההסתדרות. מצוי חומר רב על ההסתדרות, מועצותיה וועדותיה, חברת העובדים ומידע על מושבים וקבוצים ועל המפלגות. מן הראוי לציין גם רשימות של בעלי זכות בחירה למוסדות ההסתדרות וכן רשימות שמיות לצרכי מפקדים.

כמו כן נמצא בארכיון אוסף גדול מאד של תמונות, ובו חשובים ביותר 11000 נגטיבים של הצלם סוסקין וזכאי מליון תמונות של ד"ר ואוסף של סרטים קצרים שהפיקה ההסתדרות.

המוסד ישמח להיעזר במתנדבים שיקדישו מזמנם לארכיון. הארכיון נמצא ברחוב נהרדעא 3. שעות הקבלה: ימי א-ה 09.00 - 15.45. טלפון: 03-5238122, פקס: 03-5233354.

נתקבלנו בצורה יפה מאד על ידי מנהלת הארכיון גב' יעל תדמור והספרן הראשי מר אילן גל-פאר. המכון מנציח את מורשת ההסתדרות ונקרא ע"ש פנחס לבון שהיה פעמים מזכיר ההסתדרות. ראשית הארכיון ב-1928 ביזמת פרופ' שמואל איזנשטדט והוא הוכר רשמית ב-1932 באישורו של דוד בן-גוריון. כיום גם הספרייה וגם הארכיון ממוחשבים.

בין החומר החשוב הנמצא בספרייה: עתון דבר מראשית הופעתו ב-1925, העתון הרשמי של ממשלת המנדט Palestine Gazette ובו רשימות של חיפוש קרובים והחלפת שמות ומגילות יוחסין כמו למשל המגילה שנתחברה על ידי צבי שמש, אביו של יצחק בן צבי, אילן של משי קיפר הכוללת את משי תבורי (טיטלבאום לשעבר) ועוד משפחות שעלו בעליה השניה.

בארכיון נמצאים הארכיונים האישיים של דב בר בורוכוב ויוסף חיים ברנר של ראשי תנועת העבודה היהודית, ביניהם ברל כצנלסון, בן-גוריון ואחרים. מראשית תקופת ההתישבות נמצא מעט חומר מארגון

הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי

ד"ר הדסה אסולין

סיכום ההרצאה ע"י ראובן נפתלי

הישראלית" אולם כיום הארכיון הוא חברה ממשלתית. הארכיון שוכן בבנין "שפרינצק" בקרית האוניברסיטה בגבעת רם, לא רחוק מבית הספרים הלאומי.

בנוסף לאיסוף חומר ארכיוני מקורי עורך הארכיון סקרים בארכיונים לא יהודיים ברחבי העולם. העובדה ההיסטורית היא שחומר ארכיוני יהודי מקורי כמעט ולא שרד. אבל ניתן מחומר כללי בארכיונים שונים להעשיר את הידיעות על מעמד כלכלי,

הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי (אמתע"י) נוסד לפני כ-60 שנה. הארכיון אוסף חומר ארכיוני על קהילות יהודיות וחי היהודים ברחבי העולם. חלק קטן באוספו כוללים מידע גניאלוגי ראשוני כלומר רישומי לידות, פטירות, נישואין, רישומי בתי ספר וכו', החומר שנאסף נועד לשמש חוקרים העוסקים במחקר היסטורי של העם היהודי. בין השנים 1944-1969 היה הארכיון חלק מ"החברה ההיסטורית

חברתי, משפטי של היהודים וכו'. הארכיון נמצא גם בקשר עם ארכיונים יהודיים בעולם. בעקבות הסקרים שנערכו על ידו מבצע הארכיון צילום במיקרופילם של חומר ארכיוני כללי בחו"ל המכיל חומר הסטורי על היהודים. עד כה צולמו כ-6 מליון תאי מיקרופילם.

בשנים האחרונות, מאז השינויים הפוליטיים במזרח אירופה, עובד הארכיון באינטנסיביות באזורי בריה"מ לשעבר - חבר העמים, המדינות הבלטיות ושאר ארצות הגוש הקומוניסטי, זאת מכיון שהארכיונים נפתחו ברובם לפני כ-6 שנים וישנו חשש שהדלתות תסגרנה בפתאומיות. עיקר המאמץ נעשה לאתר חומר "יהודי" ולצלמו.

רישום לגבי החומר הקיים בארכיון נעשה על גבי כרטסות שפתוחות לקהל. נעשתה עבודת הכנה לגבי מיחשוב הארכיון והוגשו הצעות. לאחרונה התקבל סכום כסף אשר יאפשר את התחלת המיחשוב.

עקרונית לא מצלמים מטריקלים (רישומי לידות, פטירות, נישואין) הסיבות הן שהחומר רב, עלות הצילום גבוהה, ובחלק מהארצות מבצעים זאת המורמונים, שלהם תקציב רב לנושא. התרומות שאנו מקבלים הם עבור חומר למחקר היסטורי טהור. הארכיון כן אוסף את המידע על מקומות הימצאות החומר ואפשרויות מחקר בארכיונים השונים. אם יגייסו עבורו כספים שיועדו עבור צילומים כאלו הארכיון ישמח לנצל את קשריו ונסיונו כדי לצלם רשימות אלו.

חלק מהחומר הגניאלוגי שקיים בארכיון נבדק על ידי חברי החברה הגניאלוגית הישראלית ומתואר בספר "מדריך למשאבים גניאלוגיים בישראל" שפורסם באנגלית על ידי דר' סליאן זק והחברה הגניאלוגית הישראלית.

תגליות שקשורות לארצות שונות ושלא תוארו בפרוטרוט במדריך.

פרשת הארכיונים היהודיים בבורגנלנד (Burgenland) - דרום אוסטריה.

אחרי השואה בשנות ה-50 היה ניסיון לאסוף ולרכז את הרכוש היהודי הקהילתי שכלל חומר ארכיוני. אל אכמתע"י הגיע חלק ניכר מהחומר הארכיוני של יהודי גרמניה שעדין היה קיים. רק בשנות ה-60 גילו שבאוסטריה נמצא חומר ארכיוני של הקהילות היהודיות בבורגנלנד וחלקו בעברית. במשך שנים ניסו להעביר את החומר לארכיון בירושלים.

הקהילה היהודית בוינה כיורשת הקהילות ניסתה לקבל לידיה את התיקים. אולם האוסטרים טענו כי החומר לא הוחרם מהקהילות היהודיות ולכן שייך למדינות בורגנלנד. מבחינה משפטית יבשה זה נכון. היהודים במחוז זה גורשו מוקדם מאד מהאזור ובורגנלנד הפכה ל"יודן ריין" (נקיה מיהודים). השלטונות המקומיים "הצילו" את המומר שנשאר אחרי גירוש היהודים וצרפו אותו לארכיון הממשלתי. טיעון אחר שהועלה על ידי האוסטרים (ולא רק בהקשר זה) הוא שלמעשה אוסטריה היתה גם כן קרבן של הנאציזם הגרמני ושאוסטריה היתה המדינה הראשונה שנכבשה. בנוסף השלטונות המרכזיים טענו שאין להם אפשרות חוקית לכפות על הממשלה המקומית להעביר את החומר לארץ. טיעון נוסף הוא שהחומר שישנו מהווה חלק מהמורשת האוסטרית. עם זאת הם היו מוכנים לצלם את החומר ולהעביר לאמתע"י את הצילומים. הארכיון המרכזי לא הסכים לכך. המשא ומתן נמשך עד 1986. בלידת ברירה הוסכם באמתע"י לקבל את הפשרה שהוצעה על ידי שגריר ישראל באוסטריה, דר' מיכאל אליצור. בהסכם שנערך סוכם כי האוסטרים יצלמו את החומר על חשבונם ושהעתקי המיקרופילם יעברו לארץ. בנוסף הוסכם שבעתיד יימסר מבחר מן החומר לארכיון בירושלים "להשאלה ארוכת טווח".

ב-1988 נסעה הדסה אסולין לבדוק את היקף החומר, לאחרונה הגיעו סרטי המיקרופילמים האחרונים לארץ. לגבי ההשאלה המובטחת "לטווח ארוך" חזרנו למעשה למצב בו היינו לפני ההסכם. האוסטרים מתנגדים להעברתו לארץ ואולי לחצים פוליטיים יעזרו. המטריקלים שבאוסף זה הוחרמו על ידי הנאצים לא נמצאו ולכן לא צולמו במיקרופילם. העתקים ישנם בהונגריה בשופרון (Sopron). ברשימות שכן צולמו ישנם בין השאר רישומי בתי ספר, חברות קדישא שיכולות לשמש כבסיס לחומר גניאלוגי. התקופה שהחומר מכסה הוא מ-1695 (פנקס ממטסדורף) ועד מלחמת העולם השנייה 1939. הקהילות של בורגנלנד כללו 7 קהילות תחת חסותה של משפחת אסטרזהאזי (Esterhazi) ו-4 תחת חסותה של משפחת באטיאהני (Batthanyi). בנוסף ישנם 3 ארכיונים של בתי ספר יהודיים שהיו בבורגנלנד. רשימות מפורטות של החומר "שנאסף" נעשו על ידי השלטונות האוסטרים

בזמן הכנסתו לארכיונים באוסטריה. החומר שצולם נמצא באמתע"י פתוח לקהל החוקרים. (בסוף ההרצאה הודיע חברנו מנשה דוידוביץ שמיקרופילמים של

המטריקלים של בורגנלנד נמצאים במכון זכרון-בני ברק אצל מר קינסטליכר, טלפון 03-6189194. (המשך בעלון הבא).

תרומתם של העולים מרוסיה לחקר תולדות משפחתי

שניאור צורי (צירלין)

שבעים שנות המשטר הסובייטי ברוסיה גרמו לניתוק הקשר המשפחתי ההדוק והחם אשר היה קיים בדרך כלל במשפחות יהודיות. עובדת קיומם של קרובי משפחה בחו"ל ובמיוחד בישראל, היתה "הס מלהזכיר" לגבי אלה שנשארו מעבר למסך הברזל. לילדים שנולדו אל תוך המשטר הסובייטי לא היה ידוע על יהדותם ואף מנעו מהם כל קשר עם קרוביהם גם כאשר ביקוריהם התאפשרו לאחר כינון יחסים דפלומטיים עם מדינת ישראל. כאשר ביקר מישהו מהארץ, מנעו מבני הדור הצעיר מלפגוש בו מחשש שמא יודע הדבר לשלטונות או שהציגו אותם כ"קרובים מעיר אחרת" בברית המועצות. אלה שהועסקו כפקידי ממשלה, נאלצו להצהיר כי אין להם כל קרובים בחוץ לארץ. מכתבים מכאן, נשלחו אל כתובת פיקטיבית, בלתי ידועה, ומשם הועברו או לא הועברו אל יעד. תוכן המכתב היה זהיר ביותר ומלא מילות קוד או משפטים חסרי משמעות, מחשש הצנזורה. למותר לציין כי יהודים נמנעו מלחוג את חגי ישראל ונשכחו מהם התאריכים החשובים. (הלוח העברי נחשב כמתנה היותר יקרה עבורם).

נולדתי כבן שמיני למשפחה מרובת ילדים ממעמד כלכלי גבוה עם קרובים מרובים מצד שני ההורים. ספגתי יחס חם ליהדות ולציונות ולא פחות חם לקרובי המשפחה שמנו כ-20 משפחות של אחים ואחיות של הורי ולהם צאצאים רבים.

לרגל פעילותי בתנועה הציונית, לימודים ועבודה, נסעתי רבות ברחבי רוסיה הגדולה וביקרתי אצל רוב המשפחות הללו. בית הורי היה פתוח תמיד לבני המשפחה המורחבת, ובחגים ושמחות זכורים לי כינוסים רבי עם. בהיותי נער ער, ספגתי סיפורים רבים אודות המשפחות מבני דור הורי ורבים מהם נקלטו בזכרוני. אמנם, עם עלייתי ארצה בשנת 1925 כאסיר ציון וצניחתי לעבודת הוראה ופעילות ציבורית עניפה, לא נתתי דעתי על כך שצריך לתעד דברים מן העבר... במשך הזמן עלו כמה

מאחי ארצה ומן ההורים שעלו אחריהם, נסיתי לדלות כמה שיותר פרטים הנוגעים לדורות הקודמים.

רק עם פרישתי לגמלאות, נסעתי בשנת 1966 לביקור במוסקבה. שם שמתי לי למטרה לאתר ולפגוש בכמה שיותר מקרובי, בין מאלה שהכרתי בין אלה אשר נולדו וגדלו אחרי עלייתי ארצה. כך אספתי מידע על רבים מענפי המשפחה אשר התרחבה וגדלה בינתיים והשתדלתי לקיים איתם קשר רצוף מאז. ביקורי זה אכן הביא לעליית רבים מהם בשנות ה-70 וה-80.

תמצית קורות משפחתי:

במאה ה-18 יצא צעיר, בן למשפחה ידועה בברלין - וורטהיים - ללימודי יהדות באחת הישיבות בוורשה. שם נשא אישה ונולדו להם שני בנים. בעקבות חוק השרות לצבא הרוסי אשר חייב לשלוח את אחד הבנים לשרת - עניין שלא היה רצוי למשפחה יהודית חרדית - נשלח אחד הבנים למזרח המדינה למצוא לו פרנסה וזהות אחרת. הוא עבד כפקיד בסחר עצים, ולימים, נשא אישה, בת לאלמנה בשם צירל, אשר בשמה נרשם בתעודות כצירלין (שילוב שהיה מקובל באותם הימים) וניצל מן השרות הצבאי. בניו המשיכו אף הם בענף סחר העצים וכן הדורות הבאים, אשר עסקו גם בחכירת אחוזות לעבודות חקלאיות ובתעשיות הקשורות בכך. גם סבי המנוח וכל ששת בניו היו חוכרי אחוזה ופיתחו במיוחד את תעשיית הכוחל הכרוכה בגידול תפוחי אדמה. הורי גברו על החוק הצארי האוסר על יהודים להיות בעלי אדמה ורכשו בעזרת ידיד מומר, אחוזה ליד העיר נובו-זיפקוב, אשר נרשמה בתחילה על שמו והועברה כמתנה על שם אימי.

באחוזת גדולה זו התקיימו מפגשים משפחתיים של שבטי-המשפחה המורחבת לרגל חתונות, חגים ובחופשות הקיץ מלימודים, בהן הכרתי מקרוב רבים מבני משפחתי ושמעתי על קורותיהם.

עם בואם ארצה - כעולים או כתיירים - של בני הדור השלישי והרביעי, שנולדו כבר

אחרי המלחמה ולתוך המשטר הסובייטי, עלה בידי להשלים מידע אודות צאצאיהם של אותם דודים ודודות. גם כאן המשכנו, אני ורעייתי לארח את בני המשפחה ואנו משתדלים להיות להם לבית ולעזר בכל הכרוך בקליטתם. אל עץ המשפחה העניפה מן העבר, נסיתי לשלב כל אחד מהבאים אל הענף המתאים

והשייך לו ולמלא את התשבץ המורכב בקשרים שביניהם, אשר לרובם היו עד כה כחידה. היום אנו שוב שבט גדול של בני שילשים וריבעים, ואם כי נותרו עוד קרובים לא מעטים בארץ הרחוקה, נראה כי נסגר המעגל.

חיפוש אבותי בלודז'

דניאל וגנר

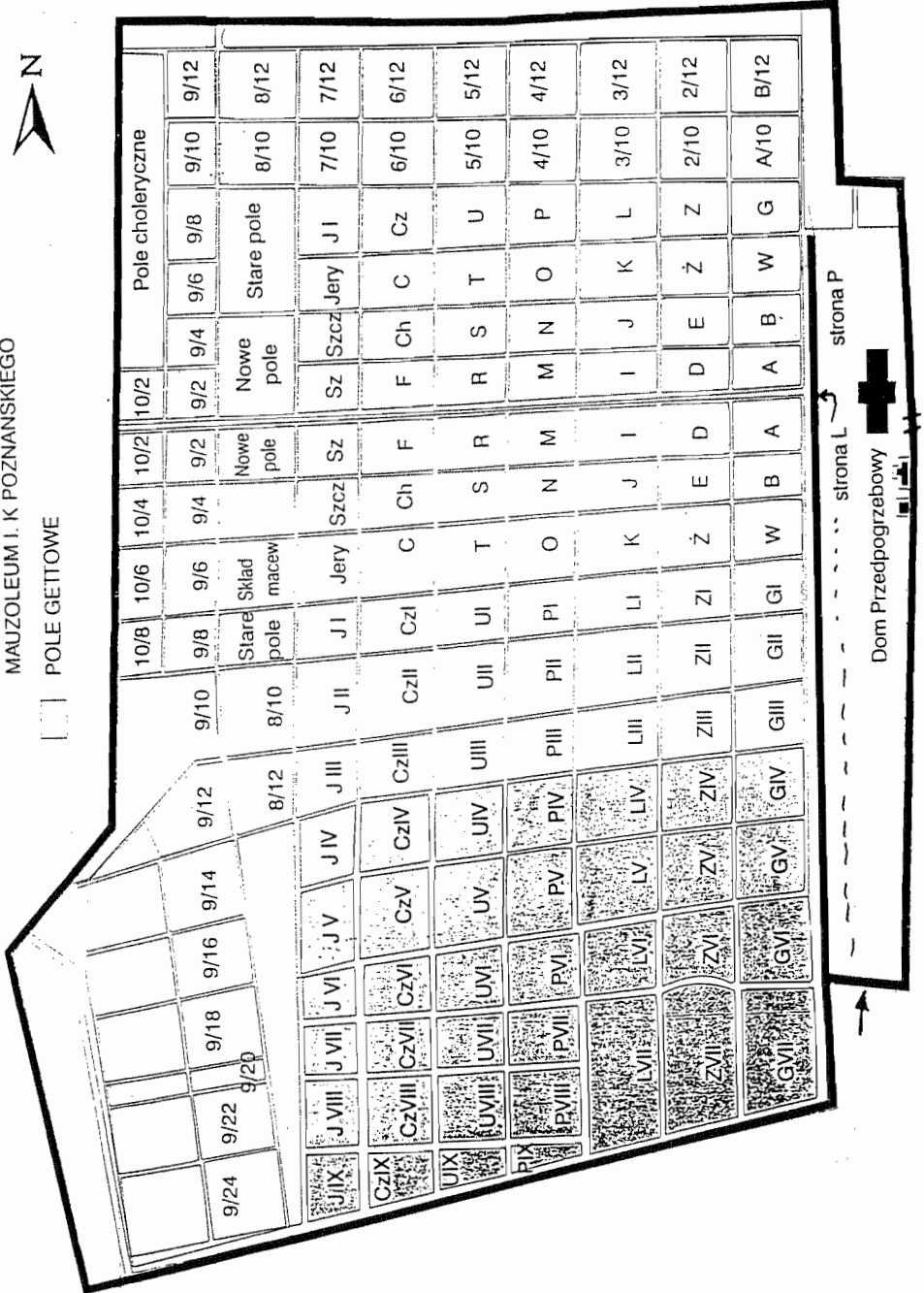
עבור כולנו - זה מקום הסטורי ואסור להשאירו במצב מוזנח. אני חיפשתי את קברים של שנים מאבותי הישירים. הסבים של דורה מצד אמה: משה מנדל ורבקה גוטהייל שהם קבורים שם לפי הרשימות של ארגון יוצאי לודז' בתל אביב, שהם לצערי בחלקם במצב גרוע. משה נפטר ב-1903 - ורבקה ב-1894. בשעה 8.30 הכרתי את רובו של בית הקברות על דרכיו ושביליו שבחלקם נראו כמעברים בגיונגל. בשער מצאתי את האחראי על בית הקברות. ושוב בשפת סימנים ביקשתי את עזרתו והוא הסתכל על רשימותי. לאחר מבט חטוף הוא בדק משהו בתוך הביתן וענה בפולנית תשובה שנשמעה שלילית בהחלט. הבנתי שהוא איננו מעוניין לשתף פעולה, אפילו לאחר שהצעתי לו תשלום. חזרתי לשבילי המקום. המשימה נראתה בלתי אפשרית. הזמן עבר, קראתי מאות כתובות ובאכזבה פניתי לשער בית הקברות. ושם פגשתי שלשה מבקרים - מבקרת מישראל, אדם יהודי מבוגר יותר שדיבר פולנית ואידיש ואשה פולנית צעירה ששמה כמדריכה. היא עוזרת לקהילה היהודית המקומית בארוח מבקרים והיא מדברת אנגלית. ברברה (זה שמה) התנדבה לעזור לי ופנתה לשומר בענין המפה. הוא אמר לה שלפי רשימתי משה מנדל קבור בחלקה P ושם קבורות רק נשים ורבקה לאה קבורה ב"חלקה הישנה" שהיא החלק העתיק שנוסד ב-1892. לדבריו החלק הישן הוא כל כך מוזנח שאי אפשר למצוא שם קבר מסוים. החלפתי כתובות עם ברברה ועזבתי, אבל פגישה זו היתה גורלית. חזרתי מקוטנו ברכבת אקספרס ורשה-ברלין והרגשתי שהגעתי לעולם המערבי. בבוקר של יום ששי הבא חזרתי ללודז' ונפגשתי עם ברברה. נקבעה לנו פגישה עם שמחה קלר-סקוברונסקי, ראש הקהילה של

באוגוסט 1996 שהיתי כמה שבועות בברלין לרגל עסקי והחלטתי לאלתר ביקור בפולין. לא הייתי שם אף פעם והייתי סקרן לראות את המקומות בהם חיו ארבעת הסבים ואבותיהם. היות ושמעתי כמה סיפורים לא נעימים על הבטחון האישי וגם על אנטישמיות שעלולה לצוץ החלטתי לצאת ביום ראשון לביקור בן יום אחד. חששתי גם מקשיים שיתעוררו בדרכי בלי מדריך ובלי מתרגם. יצאתי בשעה 10 במוצאי שבת מתחנת הרכבת במזרח ברלין והגעתי כעבור 50 דקות לפרנקפורט על האודר בגבול פולין. עליתי על רכבת רוסית בדרכה למוסקבה ואחרי החלפת רכבת בקוטנו הגעתי ללודז' השכם בבוקר ביום ראשון. סבתי מצד אבי דורה באום ועשרת אחיה ואחיותיה נולדו בלודז' וגדלו בה. היא עזבה לבלגיה בשנות העשרים בהיותה בת 16. סבתי מצד אמי אסתר פוטצ'ניק גדלה ב-ZDUNSKA WOLA כמה ק"מ מלודז' עם שמונה אחים ואחיות וגם הם עברו לבלגיה בשנות העשרים. תחנת הרכבת לודז'-קליסקה היתה מודרנית ונקיה וממנה נראתה לודז' יותר כעיר פרובינציאלית מאשר ככרך גדול. קניתי מפה ומיד הבחנתי בבית הקברות היהודי. בחרתי בנהג מונית שנראה ידידותי ואמין. הראיתי לו בשפת הסימנים על המפה לאן ברצוני להגיע. הוא סימן לי בהרמת אגודל OK וכך מצאתי את עצמי בכניסה של בית הקברות בשעה 8 בבוקר. בית הקברות נראה גדול מאד. צעדתי הלוך וחזור בשביליו. רובו נראה עזוב ועצים ושיחים כיסו רבים מן הקברים. כמה חלקים נראו נקיים יותר. המצבות עוצבו היטב ואפשר לקרא את הכתובות, אבל רבות היו שבורות והפוכות. חשבתי - זו בושה

תכנית בית הקברות בלודז'

MAUZOLEUM I. K. POZNANSKIEGO

POLE GETTOWE

צדק, המצבות הפוכות ואת רוב הכתובות איאפשר לקרא ולפעמים הן אינן בכלל. השומר עזר לנו כמה זמן (הוא איננו יהודי, אבל יכול לקרא את האותיות העבריות) ואחר כך עזב. התהלכנו שם כשעה ואכן מצאתי את הקבר. רוב המילים היו מחוקות אבל יכלתי לקרא "רבקה לאה" בצורה ברורה, והקבר היה אפילו במקום שסומן. אחרי שצילמתי את המצבות ואת בית הקברות בילינו אחרי הצהריים במרכז לודז' ושוחחנו על פולין. למדתי שאפשר להצליח בחיפושים אפילו בביקור מאולתר בקצת מזל ומה שלא פחות חשוב בעקשנות.

לודז' הממוקמת ברחוב ZACHODNIA. שמחה שמח לעזור והראה לי את הכרטיסיה המקורית של בית הקברות והתברר שמה מנדל קבור בחלקה B ולא ב-P כפי שנראה ברשימה מתל אביב שלא היתה ברורה. הודיתי לשמחה בצורה המקובלת ובחוזרנו לבית הקברות הוביל אותנו השומר לחלקה B ושם מצאנו את הקבר תוך חמש דקות. אכן זו היתה הצלחה ועל המצבה מצאתי את שם אביו של משה מנדל - MATUTI (מתתיהו).

באשר לקבר של רבקה לאה הנמצא בחלקה הישנה אמר השומר שאין סיכויים למצוא בגלל המצב הגרוע של החלקה. ואכן הוא

מאוצרות ספרייתנו (I)

חומר על ארכיונים בישראל הקיים בספריית העמותה ראובן נפתלי

2. **A Guide to Jewish Genealogical Research in Israel** by Sallyann Admdur Sack and The Israel Genealogical Society, Avotaynu, Inc., P.O. Box 900, Teaneck, NJ 07666, USA, 1995, 229 pp.
3. **ארכיון המדינה The Israel State Archives** by P.A. Alsberg, Israel Archives Association in cooperation with Israel State Archives, Jerusalem 5751/1991, 106 pp
- חוברת באנגלית המקיפה חלק ניכר מהחומר בארכיון וכוללת מפתח נושאים.
4. **ארכיון המכון לחקר התפוצות שליד אוניברסיטת תל-אביב**, מדריך האוספים בעריכת יואל רבא, מהדורה ארעית תל-אביב, 1992, 35 ע"מ.
5. **ארכיון העיר ירושלים**, רשימת חטיבות ואוספים עיקריים (ירושלים, תשנ"ה - 1995, 16 ע"מ).
6. **ארכיון עיריית תל-אביב**, רשימת החטיבות הארכיוניות (תל-אביב, תשנ"ו - 1996, 3 ע"מ).
7. **ארכיון העיר חיפה**, רשימת החטיבות הארכיוניות (חיפה, תשנ"ז 1997, 8 ע"מ).
8. **הארכיון הציוני המרכזי (אצ"מ)**, מדריך לחטיבות ארכיוניות ואוספים (ירושלים, אדר תשנ"ו/מרץ 1996, 53 ע"מ. באנגלית מהדורת 1994 ספט' 49 ע"מ. מידע נוסף על ארכיונים ניתן למצוא בכתבי העת הר"מ.

בסדרת מאמרים שתתפרסם בשנה הקרובה יתואר החומר הקיים בספרייה תוך התייחסות להרצאות שנתנו. בעקבות מפגשים שנערכו בשנה האחרונה בארכיונים שונים עברתי על החומר הקיים בספרייה שקשור בארכיונים בארץ. כפי שהוסבר בערב העיון שנערך ביולי 96 בארכיון (גנזך) המדינה ישנם בארץ כמה סוגים של ארכיונים. לא משנה באם הארכיון הוא ממלכתי (ארכיון המדינה), ציבורי (הארכיון הציוני, הארכיון הכללי לתולדות העם היהודי וכו') או של רשות מקומית (ארכיון העיר חיפה), לרובם יהיה בנוסף לחומר הציבורי גם אוספים וחומר ארכיוני פרטי - משפחתי. רשימת הארכיונים הציבוריים שאושרו ע"י הממשלה נמצאת בחוברת "חוק הארכיונים" (1) בפרק 1 עמודים 7 - 8. ברוב חדרי העיון שבארכיונים ישנם כרטסות וקטלוגים וחלקם כבר ממוחשבים. הם כוללים מידע מפורט המתאר את תכולות הארכיון. בספרנו "מדריך למשאבים גניאלוגיים בישראל" (2) שפורסם באנגלית נסקר חלק מהחומר הגניאלוגי שקיים בארכיונים שונים בארץ. בספרייתנו מצויות בין השאר רשימות חטיבות ומפתחות כללים של הארכיונים הבאים:

1. **חוק הארכיונים**, חוברת א', בהוצאת משרד ראש הממשלה, ע"י הגנז. מהדורה שביעית, ירושלים, התשנ"ד-1994, 75 ע"מ.

ארכיון מקראות לארכיונאות ולתיעוד
(איגוד הארכיונים בישראל, ירושלים,
תשמי"ז - 1987 ואילך).
קוראים שברשותם מידע נוסף מתבקשים
להעבירו למחבר המאמר

קתדרה לתולדות ארץ ישראל וישובה (נד
יצחק בן-צבי, ירושלים, אלול תשל"ו -
אוגוסט 1976 ואילך)

לקט

מתוך מכתבים המגיעים לחברתנו - 1997

מרים לבא

IRO Individual Emigration Office, Geneva
לפי מסמך זה, פטר פינאלי עלה על האנייה
"Marco Polo" בדרכו לונצואלה ב: 17.1.50.
ברצוני להסב את תשומת לב החברים לשני
ספרים, אשר (אם אינם ידועים עדיין),
לעזור. (עשויים

Jewish Genealogy - A Source of Family
Histories and Genealogies by David S.
Zubatsky & Irwin M. Berent, Garland
Publishing Inc., New York & London, 1984.

אפשר למצוא בספריית היען של
אוניברסיטה תל-אביב.

הספר השני מוגדר כ"נדיר וכולל גניאלוגיות
מפורטות של יהודי הונגריה", וניתן למצוא
בספרייה הלאומית בקמפוס גבעת רם: 2.
Magyarorszagi Zsido es Zsido Eredetue
-Czaladok. Kempelen, bela, Budapest, 1937

1939. הספר בן 3 כרכים, וכולל פורטרטים.
הוא כתוב בהונגרית, אך גבי זיתה תורגמן
תוכל לתרגם עבורכם מהונגרית לעברית או
לאנגלית. כתובתה: זיתה תורגמן, רח'
רבינוביץ 7, קרית יובל, ירושלים 96549.
טל: 02-6434473.

בתקווה שאני עוזרת עם מידע זה לכל
המעוניין.

הכתובת שלי: רח' נורדאו 4א,
רמת השרון 47269

אני מחפשת את שרשי משפחת אימי, יהודית
רחנר, מן הבית Hedwig Finaly, אשר שורשיה
כנראה באיטליה. ידוע לי כי במאה ה-18
היתה המשפחה בהונגריה, ומשם התפשטה
לאוסטריה, ולצרפת.

אני מבקשת מן החברים, הדרכה ועצה
באיתור שני בני משפחה אשר על קיומם נודע
לי מן המיקרופישים של Arolsen ב"יד ושם".

הראשון: Ernst Finaly - נולד: 1891, לאוס:
גרמני (אוסטרי?), עיסוקו: סוכן (במסמך:
Agent), מקום מגורים קודם: זוריה. נכלא
בארץ-ישראל, (במסמך: Palestina),
ב-24.11.42. סימן המסמך: VCC: AZ:
171/IV. שם אשתו: Maria, נולדה ב-1910,
עיסוקה: עקרת-בית. שאר הפרטים זהים
לאלה של בעלה. יש לשער שהם אינם בחיים
יותר, אך יתכן כי יש להם צאצאים.

השני: Peter Finaly - נולד: 3.11.1931
בבודפשט, הונגריה. על פי מסמך המסומן ב:
F-6-2789 מקום הימצאות אחרון הוא וינה
אוסטריה. כתוב כי נרשם ל:
Transfer on 11.1.50 to Venezuela on S/S
"Marco Polo"

מקור האינפורמציה:
IRO Austria Repatriation and Individual
Resettlement Division

במסמך נוסף, המסומן ב F-6-1992/G מקום
הימצאות אחרון הוא: גנואה. (יש לשער כי
נסע מוינה לגנואה ע"מ להפליג לונצואלה).
במסמך זה, מקור האינפורמציה הוא:

קירבת משפחה התגלתה בין מורה בריטי לשלד בן 9,000

המדענים טוענים: "קשר הדם ביניהם הוא מוחלט", המורה התחיל להרכיב את עץ המשפחה (ממאמר בידיעות אחרונות)

טרגט. "ייקח לי קצת זמן עכשיו להרכיב את עץ המשפחה המלא". אגב, לטענת צוות המדענים, זהו העץ המשפחתי הקדום ביותר שאותר עד כה - אף יותר מזה של משפחת המלוכה, היכולה לעקוב אחרי מקורותיה עד ל-829 לספירה. עתה מתכננים החוקרים לבדוק אם האדם הניאנדרטלי, שנכחד לפני 25 אלף שנים, קרוב לאדם המודרני.

המדען ד"ר בריאן סייקס ונולגתו של איש צ'דר" הקדום. צילום: אייזי

מורה להיסטוריה מדרום-מערב אנגליה גילה שהוא קרוב משפחה של שלד בן 9,000 שנה.

השלד המכונה "איש צ'דר", התגלה בשנת 1903 והוצג במוזיאון ל-Natural History של לונדון. בעזרת בדיקות די-אן-איי מתוחכמות השוו חוקרי המכון לרפואה מולקולרית באוניברסיטת אוקספורד את הדי-אן-איי שלו עם דוגמאות די-אן-איי של בני משפחות ותיקות מאוד מאיזור צ'דר שממערב ללונדון. להפתעתם, אחד מהנבדקים - אדריאן טרגט (42), מורה להיסטוריה מודרנית - התגלה כ"קרוב משפחה" של איש המערות מתקופת האבן.

זו הפעם הראשונה בהיסטוריה, בה מצליחים מדענים לחבר איש מערות ובן-אדם בהווה בקשר גנטי. לטענת ד"ר בריאן סייקס, שעמד בראש צוות המדענים, "קשר הדם ביניהם הוא מוחלט".

"נדהמתי כשהמדענים הודיעו לי על התוצאות", אמר

רשימת המוזיאונים היהודיים באירופה - ראה בחלק באנגלית.

ספרים

ספר חדש בספרייתנו

תולדות יהודי יוגוסלביה

כרך א' יקיר אבן טוב בעריכת צבי רותם 432 עמ', כרך ב' בעריכת צבי לוקר 325 עמ'

הוצאת התאחדות עולי יוגוסלביה 1971 ו- 1991

מרים דוברינסקי

בכרך השני יש סקירה מקיפה על התפתחות הציונות בין שתי מלחמות העולם ועל תקופת השואה, במיוחד בקרואטיה ובבוסניה. ביוגוסלביה היתה קהילה נאורה ותוססת וחיי התרבות היו מפותחים מאד. מצויים בספרים גם סטטיסטיקות (מפקדי אוכלוסין) ותמונות רבות. הספרים ניתנו לספריה על ידי חברתנו ידידה גולומב.

ספרים כוללים את תולדות היהודים בארץ זו מהתקופה הרומית ועד ימינו ויחסיהם עם עממי יוגוסלביה ושכנותיה - תורכיה, הונגריה ואוסטריה.

בכרך הראשון מסופר בין השאר על התקופה של התפתחות הנצרות ופליטי האינקוויזיציה, מבנה הקהילות, העיסוקים והתרבות. במיוחד מעניין הפרק על דוברובניק ויהודיה.

ספרים חדשים

ספרים מודפסים על בתי קברות יהודיים מתוך אוסף בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים, ביבליוגרפיה מוארת. מאת מטילדה א. טג'ר. בהוצאת החברה הגניאלוגית הישראלית, ירושלים, 1997, 36 עמ" באנגלית.

ראובן נפתלי

ומדווחים על כ- 75,000 מצבות. ספרים אלה נכתבו ב- 17 שפות שונות. בניגוד לסקרים שנערכים כיום ומתארים ברובם את המצב הפיסי הקיים בבתי העלמין, הספר מרכז מידע שהתפרסם גם לפני עשרות ומאות שנים. בספרים שהודפסו אז מתוארים בין השאר בתי קברות שהיום אינם, לדוגמה עבודותיו של הרב אריה לייב בריסק על בית הקברות היהודי בהר הזיתים בתקופה שבין 1781 ועד 1890. אי לכך, החוברת הנסקרת, קטנה בגודלה הפיסי, מכילה מידע גניאלוגי רב. בנוסף לשמות הספרים הכינה מטילדה מספר מפתחות שמאפשרים חיפוש לפי מיקום בית הקברות וכן רשימה אלפביתית של עצי משפחה שנמצאו בספרים. הספרים ניתנו לספרייה על ידי חברתנו ידידה גולומב.

אנו העוסקים בגניאלוגיה יודעים כמה קשה למצוא חומר על אבותינו. בעקבות השואה באירופה ועלית יהדות המזרח לארץ, נשארו בארץ המוצא בתי הקברות היהודים כשריד, אולי אחרון, לכך שיהודים חיו בארצות אלו מאות בשנים. לצערנו אותם השרידים של בתי קברות הולכים ומתפוררים בגלל חוסר תחזוקה. איגוד החברות הגניאלוגיות היהודיות (AJGS) החל בפרוייקט הבינלאומי של סיקור בתי הקברות היהודיים בעולם. חברתנו מטילדה א. טג'ר הצטרפה לתורמים לפרוייקט בכך שריכזה מידע שקיים בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים ושפורסם בכמאה ושמונים ספרים הדנים בבתי קברות יהודיים. הספרים מתייחסים ל- 31 מדינות, ל- 400 בתי קברות בקירוב,

משפחת יואל אדלר קרליבך

נפתלי בר-ג'ורא במברגר, בעריכת

המפיץ: יוסף אדלר, מושב בצרה 60944, טל: 09-7484202

מבחר מפרסומי החברה הצרפתית

מובא על ידי מטילדה טג'ר

Cercle de Genealogie Juive

Revue trimestrielle t.12, no.48, hiver 1996

לעובדה שמאז 1938 השלטון הנאצי דרש להוסיף את השם "ישראלי" לכל גבר והשם "שרה" לכל אישה.

התנהגותה של ממשלת שוויץ אל פליטים יהודיים בשנים 1939-1945, מאת

Henry Spira

בארכיון הפדרלי השווצרי שמורים תיקים אישיים של כמאה אלף יהודים אשר מצאו מקלט במדינה זאת. כעשרת אלפים או שנים-עשר אלף תיקים של אלה שלא הצליחו

פנקסי קהילת וינה 1826-1945, מאת

Laurent Kassel

פנקסים אלה נוחלו בצורה מסודרת ועקבית מאז 1926, שנה בה נחנך בית הכנסת הראשון הרשמי. הרישום נמשך עד 1945, עד הכחדת הקהילה ע"י הנאצים.

פנקסי לידות, נישואין ופטירות עבור התקופה הזאת נמצאים לרשות כל דורש במקום. הם כוללים פרטים רבים גם על ההורים, העדים, הכתובות וכו'. יש לשים לב

מובא מידע נוסף על מקורות מידע במדינה זאת.
הסמינר הבינלאומי ה-5 לגניאלוגיה יהודית, פריז, יולי 1997:
פורסמה תוכנית הכנס וטופס ההרשמה.

להתקבל בשוויץ, לא נשמרו. לגבי אנשים אלה נשתמרו רישומי מאסר ודוחות משטרה בהם פיסות מידע חשוב מאד.
חיפושים גניאלוגיים בלטווייה, מאת
Basile Ginger :

Cercle de Genealogie Juive

Revue trimestrielle, t.13, no.49, printemps 1997

על קורבנות השואה מהאיים היוניים רודוס וקוס:

בימים אלה "יד ושם" הוציא לאור ספר על תולדות יהודי שני האיים האלה מאת מרים בן-עטר - פימינטה. מובאת גם רשימה שמית של קורבנות השואה, ילידי מקומות אלה.

Jewish victims of Hungarian labor battalions
קורבנות יהודיים מגדודי העבודה בהונגריה:

הספר בשני כרכים מביא את שמותיהם של 34,000 יהודים הונגריים אשר היו בגדודי העבודה בין השנים 1941-1945. הרשימה הזאת המסודרת בסדר אלפביתי וכוללת גם את מקום ותאריך הלידה, מקום ותאריך הפטירה, שם המשפחה מבית והשם הפרטי של האם וכמו כן מס' הכרטיס האישי. העתק כרטסת זאת נמצא ב"יד ושם".

ניתן לפעמים לגלות קשרי משפחה בחיפוש משולב בספר זה וב"ספר קורבנות השואה ממחוז Hadju.

"קול העם" - מקור מידע גניאלוגי על יהודי איזמיר, תורכיה, מאת

Laurence Abensur-Hazan :

"La Boz del Pueblo" הנו עיתון אשר החל לצאת לאור בתחילת המאה ה-20 באיזמיר. הוא כתוב בלדינו באותיות עבריות "רש"י". ניתן למצוא בו הודעות על אירוסין ונישואין (כולל שמות ההורים משני הצדדים) ופטירות. כמו כן ישנן מידי פעם רשימות של תורמים לכל מיני מטרות. המחברת הוסיפה את שמותיהם של 52 בני זוג שעמדו להינשא ורשימה של שמות משפחה של תורמים.

שעותיה הקשות של הגניאלוגיה היהודית, מאת Laurent Kassel :

בין השנים 1941-1942 הרב משה גינזבורג, מומחה לתולדות יהודי חבל אלזאס, המציא תעודות גניאלוגיות על סמך מפקד האוכלוסייה היהודית המקומית משנת 1784. יהודי אלזאס הציגו את התעודות האלה שהעידו על התיישבות משפחותיהם במקום מ-150 שנה קודם לכן, והם האמינו או קיוו כי השלטון הנאצי לא יפגע בהם.

מבחר מפרסומי החברה הארגנטינאית

מובא על ידי מטילדה טג'ר

Sociedad Argentina de Genealogia Judia

Boletin no. 3, IV 1997

Archivo General del Registro Civil de la Ciudad de B.-A.

(הארכיון הכללי של הרישום האזרחי של העיר ב.א.)

3. רישום האימיגרנטים

: Registros de Arrivos al pais

4. המרכז המורמוני בב.א.

Centro Familiar de la Iglesia de los Mormonos.

לשם קבלת פרטים נוספים יש לקרוא את המאמר בשלמותו.

עץ משפחת מדינה, מאת Lazro Medina . מסופר על תולדות משפחת מדינה אשר ישבה שנים באי קורפו שביוון. משם היגרה למצרים. ולבסוף לארגנטינה. בעץ מיוצגות משפחות ספרדיות נוספות כגון

הגיעה לספרייתנו החוברת השלישית של החברה הגניאלוגית בארגנטינה. להלן סיכום המאמרים אשר נראה כי יש לנו הישראלים עניין בהם. כמו כל מדינה ביבשת האמריקאית, ארגנטינה קלטה אימיגרנטים רבים אשר הגיעו אליה מכל העולם.

כיצד והיכן למצוא מידע גניאלוגי בבואנוס איירס, מאת Paul Armony :

1. מידע בתי הקברות יהודים אשכנזים. שני בתי קברות עירוניים מוחשבו. מדובר ב- Tablada וב- Brazategui . שני בתי קברות אחרים אינם ממוחשבים Liniers, Clucadela.

2. תעודות אזרחיות (לידה, נישואין ופטירה) הניתנות ע"י

הופעתי למצוא כאן את תרגומו לספרדית של מאמר חברנו דניאל וגנר. בנוסף לסיפור ששמענו או קראנו, דניאל מצא ענף "נסתר" בארגנטינה.

Romano, Halc, Abied, Tarrab, Heffes, .Hasbani, Kataife & Chaufan
כל המעוניין לקבל העתק מן העץ יפנה למחבר אשר כתובתו רשומה בסוף המאמר.
תולדות משפחת זילברקאסטן, מאת דניאל וגנר:

מבחר מפרסומי החברה הברזילאית

מובא על ידי מטילדה טג'ר
Geracoes Brasil, Vo.3, nos.1-2

המחבר, Paulo Valadares, מגלגל את תולדות משפחת אברבנאל מספרד (קורדובה וסביליה) אשר התפזרה בעולם לאחר האינקוויזיציה. הם הגיעו בין השאר ליוון, להולנד, לאנגליה לברזיל ולישראל. פאולו וואלדארס מביא תרשים גניאלוגי בו התאריך המוקדם הוא 1471 והתאריך המאוחר הוא 1657, שבעה דורות. תרשים נוסף מתאר את ענף המשפחה אשר הגיע מסלוניקי לריו דה ג'אניירו בברזיל.

מצרים ב-1942:

Alain Begio גילה ספרון שהיה שייך לאביו. מדובר ב-

Annuaire des Juifs d'Egypte et du Proche Orient - 1942 (5702-5703).

(שנתון היהודים שבמצרים ובמזרח הקרוב - 1942. מתוך 508 שמות בעלי תפקידים המחבר רשם את שמם של 92 אשר היו בראש ארגונים יהודיים שונים בקהיר.

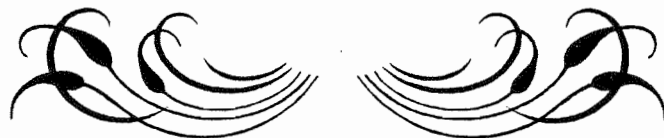
דורות ברזיל)רצוי להדגיש שוב שכתב-עת רציני זה המתייחס לברזיל הינו דו-לשוני: פורטוגזית-אנגלית, דבר המקל על הקריאה. בהיות ברזיל מדינה אשר קלטה אימיגרנטים רבים מכל קצות תבל, רבים ימצאו עניין ב"דורות ברזיל". להלן תקציר של המאמרים העיקריים.

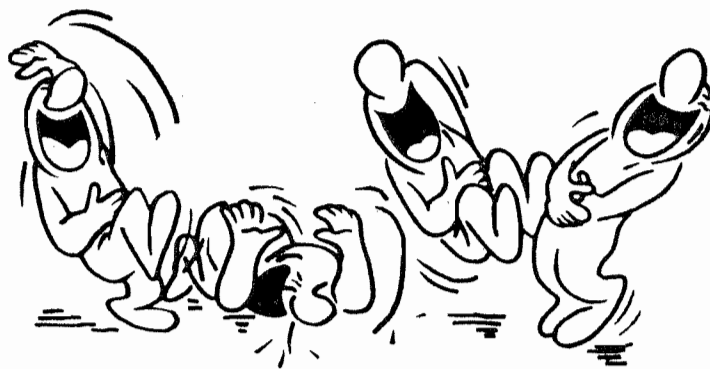
הארכיון ההיסטורי האזרחי של מילנו (איטליה)

Archivo Storico Civico di Milano:

בין שאר התעודות נמצאה רשימה אלפביתית מפורטת של המשפחות היהודיות בעיר מתחילת המאה ה-19 ומעט לאחר 1861, שנת איחוד איטליה. לנוחיות הקוראים, המחברת, Anna Rosa Campagnano, הוסיפה רשימה של 148 שמות המשפחה שחיו אז במילנו.

די לי בזה שקוראים לי "אברבנאל":

“YOU FOUND WHO IN YOUR FAMILY TREE?”

“מצאת איש כזה בעץ המשפחה שלך?”

(from Sydney Historical Society)